

Niets is wat het lijkt

WAAR ZIJN DE VROUWEN IN DE SURREALISTISCHE KUNSTSTROMING?

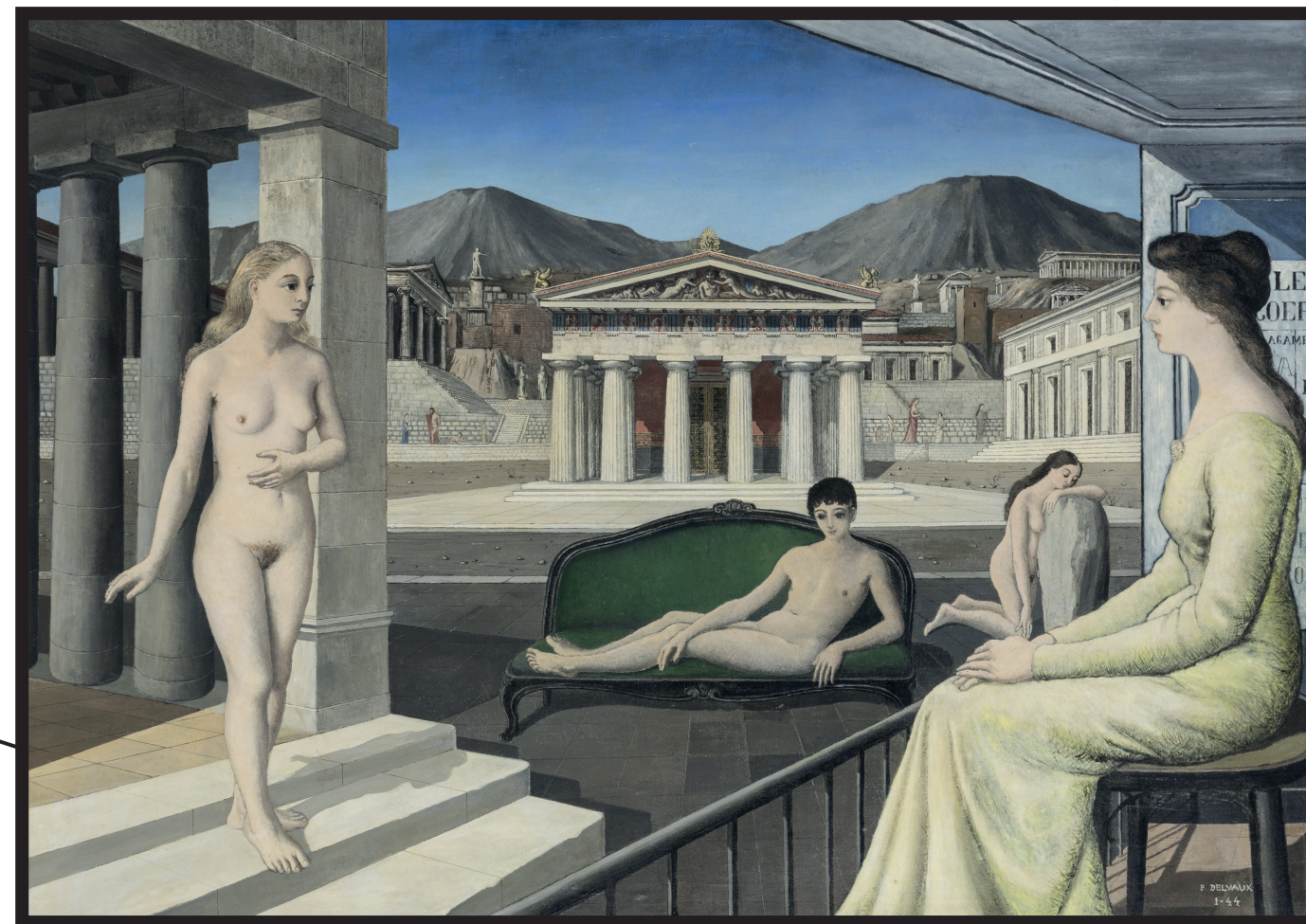
DIT JAAR IS HET HONDERD JAAR GELEDEN DAT DE FRANSE SCHRIJVER EN DICHTER ANDRÉ BRETON EEN MANIFEST OVER HET SURREALISME PUBLICEEDE. EEN KUNSTSTROMING DIE WE NOG STEEDSKENNEN ALS HET 'THEATER ONDER DE KUNSTWERKEN'. DOORDAT ER VEEL BELGISCHE KUNSTENAARS IN DE STROMING TE VINDEN ZIJN, IS DIT JUBILEUM IN JANUARI GEVIERT TIJDENS DE PRESTIGIEUZE KUNSTBEURS BRAFA. TALKIES NAM EEN KIJKJE.

TEKST Roel Janssen

Paul Delvaux, Chrysis, 1967, olie op canvas, 160 x 140 cm. Collectie Stichting Paul Delvaux. © Vincent Everarts.

Paul Delvaux, Le Canapé vert, 1944, olie op canvas, 130 x 210 cm. Collectie Stichting Paul Delvaux. © Vincent Everarts.

De Spaanse kunstenaar Salvador Dalí bracht zichzelf in trance om zijn surrealistische kunstwerken te maken en de Belgische schilder René Magritte gaf zijn schilderijen vreemde namen om mensen anders naar zijn werk te laten kijken. Ook Frida Kahlo en Paul Delvaux kun je, tegen wil en dank, tot het surrealisme rekenen. De schilderijen uit die stroming zijn te herkennen aan abstracte objecten, mensen en spullen. De voorstelling zou je kunnen zien als een theaterstuk: een beetje gek, uit verhouding en niet helemaal correct afgebeeld.

MANNENBOLWERK

De stroming bestond destijds – het hoogtepunt lag tussen 1925 en 1940 – vooral uit mannen. Iets dat je wel vaker ziet in de kunstgeschiedenis: vrouwen stonden bekend als de muzen van de mannelijke kunstenaars, maar niet als de kunstenaars zelf. Tijdens de 69e editie van BRAFA Art Fair in Brussel komt dat allemaal samen. De organisatoren nodigden 132 galeries uit heel Europa uit om grote namen uit de kunstgeschiedenis te tonen. Van galeries die gespecialiseerd zijn in de Oude Meesters, tot interieur en juwelen. Beatrix Bourdon, directeur van BRAFA, legt uit waarom ze voor het thema surrealisme heeft gekozen: 'België staat bekend om het surrealisme. Het is dit jaar dertig jaar geleden dat de Belgische surrealistische kunstenaar Paul Delvaux is overleden en honderd jaar na het manifest van Breton. Wij vonden het tijd om dit jubileumjaar feestelijk te openen tijdens BRAFA. Het is een poëtisch

waar delen van de kunstwerken van Delvaux naar voren hebben laten komen.' Camille Brasseur is directeur van de Stichting Paul Delvaux. Volgens haar was hij geen expressionist, noch een surrealist: 'Hij was het allebei tegelijk', legt ze uit. 'Delvaux is erin geslaagd zijn doeken een tijdloze dimensie mee te geven waardoor hij niet kan worden ondergebracht in één hokje of trend.'

FRIDA'S NALATENSCHAP

De Italiaanse Repetto Gallery toont tijdens BRAFA moderne en hedendaagse kunst. In de spotlight staat het werk van de Grieks-Italiaanse schilder Giorgio de Chirico. Elena Marcon werkt bij de galerie en weet er meer over te vertellen: 'Zijn werk was van grote invloed op het werk van René Magritte en zien we nu als voorloper op het surrealisme.' Het schilderij *Piazza d'Italia con Arianna* is gemaakt in de jaren vijftig en toont een dromerig geheel waarbij niet alles lijkt te kloppen. Zo is het gebouw op de achtergrond uit verhouding en blijf je jezelf afvragen wat de twee heren op het schilderij aan het doen zijn. Elena: 'Het surrealisme is zoals veel stromingen heel erg belangrijk geweest in de kunstgeschiedenis. De mannen en vrouwen uit die tijd

Het decor van BRAFA 2024 waarin elementen uit Delvaux schilderijen zijn uitgelicht. ©Olivier Pirard.

durfden het aan afbeeldingen anders af te beelden dan we gewend waren.' Ook de Italiaanse ziet dat vrouwen ondervetegenwoordigd waren. 'Frida Kahlo is een van de weinige vrouwelijke kunstenaars die het in die tijd is gelukt door te breken. Zij was niet alleen het lichaam op een schilderij, zoals vrouwen dat vaak waren bij bijvoorbeeld het werk van Paul Delvaux, maar werd zelf het onderwerp door het maken van een zelfportret. Het is belangrijk dat we haar werk blijven viëren. Zij liet zich niet portretteren hoe mannen dat wilden, maar hoe ze dat zelf wilde.' Een feministe avant la lettre. Van Frida Kahlo is helaas geen werk te zien op BRAFA. Misschien omdat er weleens wordt gezegd dat Kahlo niet bij de stroming betrokken wilde zijn omdat het een te groot mannenbolwerk was.

SPELEN MET GENDER

Bij Galerie Sophie Scheidecker staan de vrouwen aan het roer. Kunsthistorica Sophie Scheidecker verkoopt al meer dan twintig jaar moderne kunst aan liefhebbers over de hele wereld en staat op BRAFA met haar zestienjarige dochter. Als er iemand meer kan vertellen over vrouwen in de kunstwereld, is zij het wel. 'Het klopt dat mannen de boventoon voeren in de surrealistische beweging', stelt de Franse. 'Net zoals ook in veel andere kunststromingen uit die tijd. Daarom zie ik het als mijn taak werk van vrouwen te laten zien.' Ze neemt mij mee naar een foto van Kati Horna. Het werk *Untitled* uit de serie *Mujer y Arpa* maakte Kati in de jaren zestig in Mexico. De van oorsprong Hongaarse Kati woonde in haar tienerjaren in Berlijn en raakte daar in aanraking met het surrealisme. Rond de Tweede Wereldoorlog verhuisde ze naar Mexico om als succesvol fotografe aan de slag te gaan. Ze probeerde zelfs bij haar commerciële opdrachten iets 'geks' toe te voegen. 'De vrouwen uit die tijd, zoals Kati, Frida Kahlo en de geweldige surrealistische vrouwelijke kunstenaar Leonora Carrington, dreven de mannen. Het is goed dat we ze nu meer in de spotlight zetten.'

INSPIRATIE VAN DE MEESTERS

Het hoogtepunt van het surrealisme zoals wij dat kennen lag dus tot voor de Tweede Wereldoorlog, maar nog steeds laten kunstenaars van nu zich inspireren door de meesters van toen. Hedendaags surrealisme, zo zou je het kunnen noemen.

Emily Mae Smith, *Watchers*, 2023, olie op linnen, 25,4 x 20,3 cm. Galerie Rodolphe Janssen.

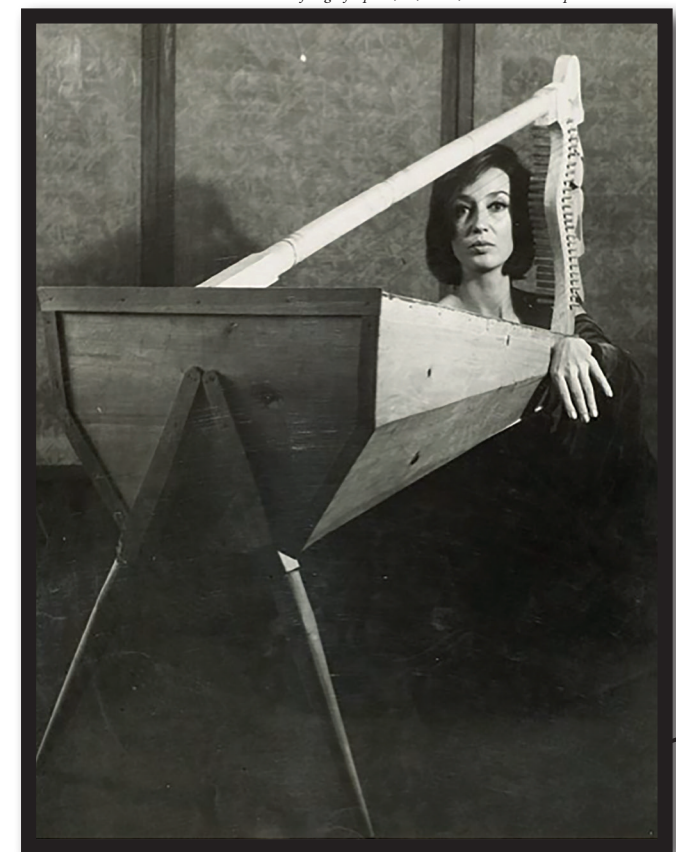

Bekende namen zijn de Haagse Vittorio Roerade die delen van gezichten uitvergroot en de Vlaamse Berlinde de Bruyckere met bijna enge en controversiële installaties. Julie Senden is directeur bij galerie Rodolphe Janssen uit Brussel. Zij laat het werk van de vrouwelijke kunstenaar Emily Mae Smith zien. Een Amerikaanse kunstenaar die zich laat inspireren door surrealisme en al exposities in Los Angeles, New York en Parijs op haar naam heeft staan. 'Watchers, een klein schilderij met daarop een schedel en drie figuren, doet 17e eeuws aan. Tegelijkertijd is het heel erg van nu: zijn het mannen of vrouwen die op de schedel zitten? En wat was het geslacht van de schedel zelf?' Emily speelt met de vragen en verwachtingen die bij de 21e eeuw horen.

Vrouwen zijn ondervetegenwoordigd in de surrealistische kunststroming, dat kunnen we nu wel stellen. Ze waren vaker het onderwerp van het schilderij, dan dat ze de maker waren. Jammer, maar gelukkig staat er met kunstenaars als Emily Mae Smith een nieuwe generatie vrouwelijke makers op die de stroming ontwaakt en tot leven houdt. Al moet je er soms even naar zoeken.

Wil jij zelf genieten van het surrealisme en er meer over ontdekken? In Brussel vindt van 21 februari t/m 16 juni 2024 de tentoonstelling *Het surrealisme in België* plaats in kunstencentrum Bozar. BRAFA 2025 vindt plaats van 26 januari t/m 2 februari 2025. ■

Kati Horna, *Untitled* uit de serie *Mujer y Arpa*, 1962, fotografie print, 24,8 x 19,5 cm. Galerie Sophie Scheidecker.

Giorgio de Chirico, *Piazza d'Italia con Arimania*, 1950, olie op canvas, 70 x 100 cm. Repetto Gallery.